

KKTC'DEKİ KİŞİLİK HAKLARI İHLALLERİNİN MEDYA-SERMAYE İLİŞKİLERİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BU SORUNA ALTERNATİF BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: ORTAK TAZMİN FONU

ANALYSIS OF PERSONAL RIGHTS VIOLATIONS IN TRNC FROM THE
PERSPECTIVE OF MEDIA-CAPITAL RELATIONS AND AN OFFER
FOR ALTERNATIVE SOLUTION: COMMON COMPENSATION FUND

Can AZER*

Mazlum DOĞAN**

Özet: Özellikle son çeyrek asırda finansal kapitalizmin dünya ekonomisine egemen olmasıyla birlikte, medya kuruluşlarının da sıkı bir rekabete girmesi ve kârın nihai hedef olarak görülmeye başlanması, bireylerin kişilik hakları açısından ciddi tehlikeler doğurmaktadır. Medya etiğinin yerini pazarlama stratejilerinin, hukuka uygun yayıncılığın yerini reyting ve tiraj kaygılarının işgal etmesiyle birlikte, kişilik haklarına dönük bu tehditler artarak devam etmektedir. Bu temel sorundan hareket ederek çalışmamızda, söz konusu tehditlere karşı KKTC özelinde hukuki ve etik koruma yollarının neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılmış ve medya sermayeleri karşısında bireyi hukuken daha etkili bir şekilde korumak adına, *ortak tazmin fonu* önerisi üzerinden dinamik bir çözüm önerisi sunulmuştur

Anahtar Kelimeler: Kişilik Hakları, KKTC, Medya Sermaye İlişkileri, Özel Hayat, Ortak Tazmin Fonu

Abstract: Especially, in the last quarter of the 20th century, financial capitalism dominated the world's economic system and economic relations. Media companies experienced a more fierce competition, and profit has become the ultimate goal, stemming from these developments. These changes in world economics and media, created a significant peril upon human rights. Regarding marketing strategies as more important than media ethics and rating percentages more important than legal publishing (and broadcasting), brought a new and a bigger wave of threats upon individuals' rights. Unfortunately, threats are getting more serious in the course of

* Yrd. Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Öğretim Üyesi

** Ar. Gör., Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doktora Araştırma Görevlisi

time. Considering all these significant problems; this study is written to offer some legal or ethical solutions to these problems in TRNC. In the same vein, in order to protect individuals' rights from media capitals in a more effective legal way, a *common compensation fund* model is offered as a dynamic solution.

Keywords: Personal Rights, Media Capital Relations, TRNC, Right to Privacy, Common Compensation Fund

Giriş

Yazının konusu medya etiği ve kişilik hakları olmakla beraber, medya etiği ve kişilik haklarının büyük oranda görsel ve işitsel iletişim araçları ile olan ilişkisine değinilmeye çalışılmıştır. Ancak medyayı, özellikle medya ve sermaye ilişkilerini kesin çizgilerle ayırmak güç olduğundan yazılı medya ile olan ilişki de söz konusu bağlamda ele alınmıştır. Özellikle, görsel işitsel medyadaki sermaye yapılarına, bu sermaye yapılarının yayınlara olan etkisine medya etiği ve kişilik hakları çerçevesinde değinilmiş ve KKTC mevzuatı özelinde neler yapılabileceği tartışılmıştır.

A. Genel Olarak

Demokrasi teorisi içerisinde, görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarının bağımsız hareket edebilme güçlerinin olması öngörülmektedir. Medyaya ve özellikle yakın dönemde ciddi bir gelişim göstermesinden dolayı medyanın bir dalı olan görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarına "dördüncü kuvvet" denilmektedir.¹ Bu şekilde nitelendirilmesinin nedeni, diğer üç erk konusunda toplumu bilgilendiren ve bir bakıma onların eksikliklerinin, hatalı ve yerinde yaklaşımlarının görülmesini sağlamasıdır. Ayrıca kamuoyunun oluşmasında oynadığı etkin rolün de böyle tanımlanmasında etkisi büyüktür.

Dördüncü kuvvet nitelemesi görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarının bazı hukuki yetkilere sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Dördüncü kuvvet ifadesiyle görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarının top-

¹ Sulhi Dönmezer, "Yine Basın Özgürlüğü Üstüne", *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı*, Yıl:2, S.11, 1996, s.249, Haluk Şahin, Ünsal Oskay ve Korkmaz Alemdar, "İletişim Teorileri,Teorisyenleri:Onlar İletmişlerdi", El, Dil, Göz, Kulak: İletişim İşim, YKY Yayınlar, İstanbul, 1994, s.256; Kayıhan İçel, *Kitle Haberleşme Hukuku*, Beta, 2012, s.106.

luma karşı imtiyazlarının, ayrıcalıklarının değil, topluma karşı olan görev ve sorumluluklarının belirtilmesi hedeflenmektedir. Bu açıdan önemli olan, görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarının demokrasinin ve sosyal yapının işlemede üstlendiği rolün vurgulanmasıdır.²

Bütün bu işlevleri yüklenmiş olan medya kuruluşları, -diğer birçok alanda olduğu gibi- neoliberal politikaların etkisi altında ciddi sermaye değişikliklerine maruz kalmaktadırlar. Gazetecilik mesleğinin “cazip” bir hal almasıyla birlikte bu alanda yaşanan sorunlar da farklılaşmaya başlamıştır. Başta “kurumsallaşma” olmak üzere; tekelleşme ve daha çok oligopolleşme, medya sahiplerinin medya dışı işlere girmeleri ya da medya dışında olan sermayedarların bu cazibeye kapılıp medyanın içerisinde yer alma çabaları, toplumu yakından ilgilendiren tartışmalara neden olmaktadır. Medyanın değişen (dejenere olan) haber verme ve yayın anlayışı, onun yukarıda bahsettiğimiz anlamda dördüncü kuvvet olmaktan çıkıp³ kuvvetlilerin (güçlülerin) medyasına evrilmesinin veya birinci kuvvet hâline gelme çabasının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönüşümle birlikte; manipülasyon amaçlı haberler, özel hayatların gizliliğinin ihlali, kişisel çıkarların ön plana çıkması ve kamu yararının göz ardı edilmesi gibi çok ciddi sorunlar medya alanında boy göstermeye başlamıştır.

Medyadaki bu ciddi sermaye ve zihniyet değişikliğinin yarattığı en önemli sorunlardan biri medya yoluyla yapılan kişilik hakları ihlalleridir. Dolayısıyla kişilik hakları ihlalleri sorununa geçmeden önce değişen sermaye yapısının nedenlerine kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

B. Medyanın Sermaye Yapısındaki Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Nedenleri

Yakın zamana kadar kamu yayıncılığı denildiği zaman, yalnızca devletin tekelinde olan ve birçok ülkede iktidardaki partinin ya da

² Sabri Tekir, “Düşünce Hürriyeti ve Medya Boyutu”, *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı*, S.22, 1998, s.876.

³ Fikret İlkiz ve Barış Günaydın, “Kişilik hakları-Medya Etik ve Yargı Kararları”, <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/hakemli%20yazilar%20pdf/01Fikret%20%C4%B0LK%C4%B0Z%20ve%20Bar%C4%B1s%20G%C3%9CNAYDIN.pdf>, (erişim tarihi, 05.12.2014).

dikta rejimlerinin sözcülüğünü yapan radyo ya da televizyonlar akla geliyordu.⁴ Zamanla, devlet tekelinde olan radyo ve televizyon kuruluşları yanında, özel teşebbüsler de bu yayın alandaki yerlerini aldılar.

Devlet tekellerinin yıkılıp özel teşebbüslerin bu alana kaymasında, serbest piyasa ekonomisinin ve neoliberal politikaların büyük etkisi olmuştur. Ancak izlenen bu neoliberal politikalar neticesinde tam rekabet ve serbest girişim koşulları içerisinde çalışan görsel ve işitsel iletişim sektöründe oligopolleşmeye doğru hızlı bir kayış olduğu da muhakkaktır. Sonda söylenecek şeyi başta vurgulamak adına, kapitalizmin ve onun ileri bir aşaması olan neoliberalizmin, bazılarının söylediğinin aksine hukuki ve etik davranmayı kendiliğinden sağlamadığı vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, kârları maksimize etme hedefinin her sınırı yıkan yegâne kriter olarak ön plana çıkması, medyanın ve medya mensuplarının araçsallaştırılması sonucunu doğurabilmektedir.

Bu alanda Türkiye, dünya ve KKTC Medyası'na bakıldığında, medyadaki bu sermaye ve zihniyet yapılarının şekillenmesinde ekonomik ve siyasi nedenlerin ön planda olduğu görülecektir.

1. Ekonomik Nedenler

Medyadaki değişen sermaye yapısının ortaya çıkmasına ilk neden olarak büyük sermayenin sektöre girişi gösterebilir. Özellikle, geçmişten beri bu alanda faaliyet gösteren, asıl işleri basın ve yayın olan küçük işletmelerin yerini bu alandan olmayan büyük sermayenin alması, medya alanında da kâr amacına yönelimin artmasında önemli bir etken olmuştur.⁵ Dolayısıyla gazete ve dergiler daha çok kâr amacıyla piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Başka bir ifadeyle, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren reklam sektörünün de etkisiyle medya alanında artan kâr oranları, bu alanda büyük sermayelerin yoğunlaşmasının başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Bu etkenlere, görsel ve işitsel iletişim gibi etki gücü çok yüksek bir alanda güce sahip olmanın avantajları

⁴ Hıfzı Topuz, "Global iletişim", İletişim Araştırmaları Derneği, Temmuz 98, s.4.
⁵ Çetin Özek, "Basında Tekelleşme", Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, Alfa Yayınları, Der. Çetin Özek, İstanbul, 1999, s. 550; Beybin Kejanlıoğlu, Gülseren Adaklı ve Sevilay Çelenk, "Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol", Medya Politikaları, İmge Kitabevi, Der:D.Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı, Ankara,2001.s.152, Ersan İlal, İletişim, Yıgımsal İletim Araçları ve Toplum, Der Yayınları, İstanbul, 2007., s.47.

da eklenince, sermaye grupları açısından bu alanda faaliyet göstermek çok cazip bir hâle gelmiştir. Bütün bunlar, çok kısa bir zaman diliminde medya dışı sermayenin bu alana yönelmesine sebep olmuştur.

Diğer bir ekonomik neden de üretim maliyetlerinde görülen artıştır.⁶ Teknolojik gelişmeler, görsel ve işitsel iletişim alanında kullanılan araç ve gerecin gün geçtikçe daha pahalı hâle gelmesine yol açmıştır. Durum böyle olunca, küçük işletmeler bu giderleri karşılayamadıkları için ya ortadan kalkmış, ya da büyük holdinglerle birleşme yoluna giderek oligopolleşme sürecindeki yerlerini almışlardır.

Son olarak değinebilecek ekonomik neden de, devlet teşviklerinin eşitsiz dağıtımıdır. Özellikle, dönemin iktidarlarına “yakın” duran medya kuruluşları, diğer birçok kuruluşa nazaran almış oldukları yüksek meblağlı teşviklerle ekonomik açıdan haksız bir rekabetin içine avantajlı bir şekilde girmektedirler. Bu rant ilişkileri de zaman zaman otosansür uygulamalarının, hukuk dışı ve medya etiğine aykırı yayıncılığın yerleşmesine neden olmaktadır.

Sadece yukarıda belirtilen ekonomik nedenler bile birçok görsel ve işitsel iletişim kuruluşunun az sayıda büyük holding çatısı altında toplanmasını açıklamaya yetmektedir. Ancak daha da sakıncalı olan, oligopol ile birlikte dikey entegrasyon, çapraz entegrasyon ve zincir entegrasyon denilebilecek entegrasyon türlerinin ortaya çıkmasıdır. Bunlar medya alanında tam anlamıyla mülkiyet birlikteliğine sebep olabilecek durumlardır. Dikey entegrasyon durumu, örneğin bir gazetenin basımından dağıtımına tüm işlemlerin tek bir elden gerçekleşmesi hâlinde söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında birer holding olarak faaliyet gösteren Türkiye’deki medya kuruluşlarının birçoğu dikey entegrasyon örneğidir ki, KKTC’de de son dönemde bu yönde çok hızlı bir değişim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çapraz entegrasyon, yani çapraz medya mülkiyeti ise birbirinden farklı türdeki kitle iletişim araçlarına aynı anda sahip olmayı ifade etmektedir. Televizyon, radyo, gazete gibi çeşitli iletişim araçlarına

⁶ Metin Eriş, “Kitle İletişim Araçlarının Artan Gücü”, *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı*, Yıl:2, S.11, 1996, s.524; Nazife Güngör, “Türk Basımında Tekelleşme ve Oligopolleşme”, *İletişim Fakülteleri 5. Dekanlar Toplantısında Görüşülmek Üzere Hazırlanan Rapor*, Ankara, 2000, s.22; Ahmet B. Göksel, “Kitle İletişim Araçlarının Olumlu ve Olumsuz Etkiler”, *Düşünceler*, Yıl 7, İzmir, Şubat 1999, s.28.

aynı kuruluşun sahip olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde artık çapraz entegrasyonun uluslararası düzeyde de yaygınlaşmakta olduğu gözlenmektedir. Zincir entegrasyon ise aynı türde birden çok kitle iletişim aracına sahip olmayı ifade etmektedir. Bir kişinin birden çok radyo ve televizyon kuruluşuna sahip olması da buna örnek olarak gösterilebilir.⁷

Başka bir açıdan bakılacak olursa şunu da belirtmekte fayda vardır: Görsel ve işitsel iletişim özgürlüğü ile iletişim araçları maliklerinin rant kollama faaliyetleri birbirine karıştırılmamalıdır. Radyo ve televizyonun inanılmaz etkisi (toplumların yönlendirilmesi, depolitize edilmesi, manipülasyonu) iktidarları görsel ve işitsel iletişim araçlarının denetimi konusunda oldukça duyarlı hâle getirmiştir. Bunun sonucunda, devletin gerekli tedbirleri almak için sektöre yaptığı müdahaleler, görsel ve işitsel iletişim araçlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkin bir biçimde kullanan sermayedarlar tarafından özgürlüğün hayata geçmesi önündeki engellemeler olarak yansıtılmaktadır. Devletin sermayedarlara alan açmak için yaptığı müdahaleler, neoliberal düzlemde normal ve yerinde olarak nitelendirilirken, kamu yararı ve özgürlükler lehine müdahalelere başvurulduğu durumlar ise "bırakınız yapsınlar" alanına müdahale anlamı taşıdığı gerekçesiyle "kötü" olarak nitelendirilmektedir. Başka bir ifadeyle medya alanında devletin üstlenmesi gereken rolün önemi göz ardı edilmemelidir. Devlet, özgürlüğün önüne bir takım bariyerler koymak değil tam tersine doğrudan ve dolaylı bariyerleri ortadan kaldırmayı kendisine görev edinmelidir.

2. Siyasi Nedenler

İletişim kuruluşları ile devlet arasındaki ilişkiler kitle iletişim araçlarının ilk ortaya çıktığı yıllardan itibaren oldukça yakın olmuştur. Özellikle görsel ve işitsel iletişimin kitleler üzerindeki etkileri, devletle bu kuruluşların sahipleri arasındaki ilişkileri sürekli sıcak tutmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere, son dönemlerde görsel ve işitsel iletişim kuruluşu sahipleri, çok uluslu ortaklıkların da yöneticileri durumuna gelmişlerdir. İşletme sahipleri genelde kurulu düzeni

⁷ Güngör, s.23.

savunmaktadırlar ve dönem hükümetlerinin politikalarıyla ters düşmemeye gayret etmektedirler. Bunun temel sebebi ise kuruluş sahiplerinin iletişim alanı dışında da büyük yatırımları ve kazançlarının olmasıdır. Gelirlerinin büyük çoğunluğunu buralardan sağladıklarından, medya dışındaki işlerinin aksamaması için hükümetle çok iyi ilişkiler kurmaları gerekmektedir. Bu açıdan baktığımızda, büyük medya şirketlerinin genel anlamda politik destek açısından hükümete bağımlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de son dönemde yaşanan Gezi Parkı olaylarında bazı medya kuruluşlarına yapılan en ciddi eleştirilerin başında bu gelmektedir.

Devletin görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarına yaptığı mali yardımlar da yukarıda sayılmış olan ikili ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur. Yapılan mali yardımların siyasi yakınlık sayesinde eşitsiz dağılımı, oligopol yapının oluşmasındaki önemli siyasi nedenlerden birisidir.⁸

C.Sermaye Yapılarının Görsel ve İşitsel İletişim Özgürlüğü Açısından Etkileri

1. Genel Etkiler

Kitle iletişim araçlarının en belirgin özellikleri; haber alma hakkını hayata geçirmesi, bireylerin ve grupların taleplerini gündeme taşınması ve vatandaşların dikkatlerini belli konular üzerine toplayarak kamuoyunun oluşmasına katkı sağlamasıdır.⁹ Böylesine güçlü bir etkiye sahip olan bu araçların nispi bir bağımsızlık ve özgürlük içinde çalışabilmelerinin başta Türkiye olmak üzere diğer tüm gelişme halindeki ülkelerde demokratik süreci en fazla hızlandıran etken olacağı kesindir.

Liberal öğretinin savunduğunun tam tersine, bu tarz bir sermaye sarmalının içerisine ister istemez dahil olmuş olan görsel ve işitsel iletişim araçları tam bir ayna vazifesi yapmamaktadırlar. Bu araçlar sadece istediklerini veya bazı güçler tarafından istenileni yansıtan bir ayna konumundadırlar. Karşımıza sadece istediği yönde, istediği ya-

⁸ Güngör, s.25.

⁹ Gürsel Öngören, Televizyon ve Radyoda Kişilik Haklarına Saldırlara Karşı Hukuki Başvuru Yolları, İstanbul, 1996, s.23.

yını yapan, halkın isteklerini ve çıkarlarını göz ardı eden bir ana akım medya tablosu çıkmaktadır. Bu duruma en yakın örnek olarak, Koalisyon Güçleri ile Irak Devleti arasında yakın zamana kadar süren savaşta görev yapan bazı görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarını gösterebiliriz. Liberal öğretinin ana vatani olarak kabul edilen ve her zaman basın özgürlüğünden, iletişim özgürlüğünden bahseden ve hatta bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'ni defalarca uyaran A.B.D. medyası, savaşla ilgili haberleri kendi toplumuna tarafsız bir şekilde yayımlamayı sınıfta kalmıştır. Üstelik A.B.D ve İngiltere medyasının yaptığı bu taraflı yayınlar bütün dünya kamuoyunu etkilemektedirler. Bunun sebebi de, bu iletişim kuruluşlarının ellerinde bulunan çok geniş imkanlardan diğer iletişim kuruluşlarının da faydalanmaları ve bu iletişim kuruluşlarına bağlı ajanslardan çıkan haberleri kendilerine referans almalarıdır.

Bu durumun, baskın ideolojinin sesinden başka bir ses olmayan, sürekli halkın beynini yıkayıp onu yönlendiren ve kitlelerin bu sesi sürekli dinlemelerinden dolayı onu kendi sesleri zannetmelerine neden olan otoriter ve totaliter rejimlerdeki görsel ve işitsel iletişim anlayışından pratik açıdan bir farkı yoktur.¹⁰ Yani, nasıl otoriter ve totaliter rejimlerde devletin kontrolü altında olan görsel ve işitsel iletişime farklı bir işlev yüklenmesi sonucu ortaya çıkıyorsa, kapitalist pazar ekonomisinin hâkim olduğu sistemlerde de oligopolleşmiş görsel ve işitsel iletişim alanı benzer sonuçları doğurmaktadır.

Böyle bir görsel ve işitsel iletişim ortamında, egemen güçlerin izleyicilere sundukları ve kendi çıkarlarını temsil eden siyasi, ekonomik veya kültürel seçenekler arasından seçim yapma olanağının herkese tanınmasının özgür irade ve özgür seçimle uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Aslında burada bir düşünsel tekelden söz edilmesi mümkündür. Tabii düşünsel tekelin sadece tekeli veya oligopolistik medya ortamında mevcut olduğunu söylemek de tam olarak doğruyu ifade etmeyebilir. Daha önce de değinildiği üzere, tekeli veya oligopolistik olmayan medya sistemlerinde de medya kuruluşları üzerinde hâkim bir gücün etkin olması durumunda düşünsel tekeli ortaya çıkabilir.

¹⁰ Niyazi Öktem, "İletişim Özgürlüğü", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, C.XI, S.7, 1992-1993, s.163; Konca Yumlu, "İletişim Alanındaki Teknolojik Gelişmeler, Demokratikleşme ve Tekelleşme", Düşünceler, Yıl9, S.8, İzmir, Şubat 95, s.17.

2. Kişilik Hakları Bakımından Etkileri

Kişilik hakkı kavramının gelişimi insan haklarının gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. 20. yüzyılın ilk yarısının sonlarında, totaliter rejimlerin bireyin karşısına devleti koymasının ardından ortaya çıkan sorunlar üzerine insan haklarına verilen önem artmıştır. Ancak, verilen bu önemin ve bu yönde yapılan düzenlemelerin tek amacı bireyi devlete karşı korumak değildir.¹¹ Özellikle teknolojinin hızla gelişmesi, kişiliğin ve dolayısıyla kişilik haklarının kamu hukuku yanında özel hukukta da korunmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.¹² Bunun için de özellikle ceza kanunlarındaki düzenlemelerle korunan bireyin, özel hukukta da korunabilmesi için “kişilik hakkı” kavramı geliştirilmiştir.

“Kişilik hakları”nı, kişinin toplum içerisindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini temin eden öğelerin tümü üzerindeki hakları olarak tanımlamak mümkündür¹³. Kişilik hakkının süjesini kişiler¹⁴ oluşturur ve bunlar gerçek kişiler olabileceği gibi tüzel kişiler de olabilir. Bu açıdan, kişinin onur ve saygınlığını yitirmesine neden olacak tüm saldırıları da kişilik hakkına saldırı olarak kabul etmek gerekecektir. Kişiyi kişi yapan değerlere karşı yapılabilecek saldırıların tümünün bu çerçevede içerisinde düşünülmesi mümkündür. Kişilik

¹¹ Sibel Özel, Uluslararası Alanda Medya ve İnternette Kişilik Haklarının Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 26.

¹² Erkan Küçükgüngör, “Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşamın Medya Araçlarıyla İhlali Halinde Hükmedilen Manevi Tazminat Miktarlarının Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 55, 1998/2, s. 67.

¹³ Öngören, a.g.e., s. 17; Erhan Günay, Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Basında Sorumluluk, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 22-23; Rona Serozan, “Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”, *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1977, Yıl: 11, S. 14, s. 93. Velidedeoğlu ise benzer şekilde kişilik hakkını “(...) şahsın bedeni, manevi ve fikri varlığının tamlığı üzerindeki hakkıdır.” şeklinde tarif etmektedir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku - Başlangıç ve Şahsın Hukuku*, C. I, 3. bs., İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, İstanbul, 1948, s. 161.

¹⁴ Birçok Kıta Avrupası dilinde -biraz farklı biçimlerde de olsa- “kişi”nin karşılığı olarak kullanılan ve Latince’den geçen “persona” kelimesi, eskiden tiyatro oyuncularının sahneye çıkarken bir karakteri simgelemek için taktıkları maskeyi ifade etmekteydi. Daha sonra ise oyuncunun canlandırdığı bu karakter ve role ilişkin kavram olan “persona” kelimesi “kişilik” anlamına gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Kişi kavramının gelişimi, aldığı farklı anlamlar ve bu tespit için bkz. Hüseyin Hatemi-Burcu Kalkan Oğuztürk, *Kişiler Hukuku*, Vedat Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 13-17.

hakları kavramı bir çerçeve olup, kişiliğe ilişkin haklar, değerler ve varlıklar bu bütünü oluşturur. Medya aracılığıyla yapılan kişilik hakları ihlalleri en çok özel hayat hakkı ile şeref ve haysiyetin ihlali şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Özel hayat ve özel hayatın gizliliği çerçeve olan kişilik haklarının içerisinde yer almaktadır.¹⁵ Kişi, kendisini ilgilendiren bir olayın ya da bilginin başkası tarafından bilinmesini istemeyebilir. Bu nedenle, kişinin özel hayat alanına ve özel hayatının gizliliğine müdahale kural olarak hukuka aykırıdır. Özel hayat alanı, kişinin gizli tutmakta çıkarının bulunduğu hususlardan müteşekkildir. Özel hayatın gizliliğinin ihlali ise kişinin belirtilen nitelikteki yaşamının gizlilik niteliğinin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi, kişinin özel hayatının korunmasının, bu alanı oluşturan unsurların her şeyden önce başkalarının gözleri önüne serilmemesi anlamına geldiğine, orada cereyan edenlerin yalnız kendisi veya kendisinin izin verdiği kimseler tarafından bilinmesini kapsamına aldığına işaret etmektedir. Mahkeme, söz konusu hakkın kişinin temel haklarından birisi olduğunu, kişiliğin serbestçe geliştirilmesi için büyük bir önemi haiz olan özel hayatın gizliliği hakkının yeteri kadar korunmadığı durumlarda kişilerin ve dolayısıyla toplumun kendini güven içinde hissederek hareket etmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.¹⁶

Kişinin özel hayatı; kamuya açık alan, özel alan ve gizlilik alanı olmak üzere üç bölüme ayrılır. Bu üçlü ayırmada yer alan özel ve gizli hayat, kişiliğin bir yansıması olarak kişilik hakkına dahildir ve bu sebeple korunmaya değer bir nitelik taşımaktadır. Özel hayatın koruma alanları, koruma araçları ve ilkeleri, ayrıca bu alana ilişkin sınırlama ve yaptırımlar söz konusu hakkın konusunun çok yönlülüğünü ve karmaşıklığını gösteren öğelerdir.

¹⁵ Jonathan Coper, "Özel ve Ailevi Yaşama Saygı", Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Türkiye Barolar Birliği Sempozyum, Yayın no:97, Ankara, 2003, s. 118.

¹⁶ Jean L. Cohen, "Demokrasi, Farklılık ve Özel Yaşam Hakkı", Demokrasi ve Farklılık, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, der. Seyla Benhabib, çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, 1999, s. 297; Orhan Özdeş, "Tabii Hukuk Açısından Kişinin Özel Hayatının Gizliliği", *Damıtay Dergisi*, C. IV, S. 14-15, 1974, s. 94.

Şeref ve haysiyete yönelik saldırılar da medya aracılığıyla yapılan ihlallerde karşımıza en çok çıkan durumlardan biridir. Kişinin toplum içindeki saygınlığına halel getirecek şekilde yapılan yayınların hukuken korunması mümkün değildir. Şeref ve haysiyete yönelik saldırılarda kişiye çevresi tarafından verilen saygınlık ve itibarda bir azalma olmaktadır.¹⁷

Bu bağlamda büyük önem arz eden iki husus; özel hayat, şeref ve haysiyetin kapsamının ne olduğu ile bunlarla bilgi edinme hakkı ve haberleşme hürriyetinden hangisinin duruma göre “üstün değer” taşıdığına tespitidir. Yani haber verme hakkının özel hayatın gizliliği ile şeref ve haysiyet karşısında “üstün bir değer” taşıyıp taşımadığı burada üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Genelde haber verme hakkı, özelde de habercinin bilgiye ulaşma hakkı ile bu iki kişilik değeri arasındaki çatışmanın kaynağı, “bireylerin bilgi edinme ve haber alma hakkının mı (ya da kamuoyunu aydınlatma görevinin mi), yoksa şeref haysiyet ve özel hayatın mı hukuksal korunmaya değer olduğu” sorusudur. Daha açık olması bakımından bu çatışma özel hayat hakkı üzerinden şu şekilde açıklanabilir: Kişinin özel hayatına ilişkin bilgilerin haberleşme hürriyeti aracılığıyla kamuoyuna ulaştırılması ve bu yolla bilgilerin kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna duyurulması kişilik haklarına aykırı olacaktır. Buna karşılık, bilgi, kişinin özel hayatını ilgilendirdiği için bilgi talebi reddedilen kişinin habere ulaşma hakkı engellenmiş olacaktır. Görüldüğü üzere bu haklardan birinin kullanılması diğerinin ihlal edilebilmesi gibi bir sonuç doğurabilmektedir. Yararların tartılması ilkesi burada devreye giren en önemli ilkelerin başında gelmektedir.¹⁸

Netice itibarıyla hukuk düzeni bir taraftan bireyin maddi ve manevi kişisel değerlerini tanıyıp kişilik hakları altında koruma altına alırken, diğer yandan da düşünce ve ifade özgürlüğü ve bunun uzantısı olan basın özgürlüğüne de (*Anayasa md. 24 ve 26*) önem vermektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, basın özgürlüğü kamuoyunu aydın-

¹⁷ Ahmet Kılıçoğlu, Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk, 4. bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 105; Nurşen Ayan, Radyo ve Televizyon Yayınlarıyla Yapılan Saldırıların Karşısında Kişilik Hakkının Korunması, Mimoza Yayınları, Konya, 2006, s. 69-70.

¹⁸ Yararların tartılması ilkesinin gelişimi ve bu ilke hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kılıçoğlu, s. 155-169.

latmanın ötesine geçer ve kullanılan araç da amaca uygun olmazsa, söz konusu değerler basın özgürlüğünden üstün tutulacaktır.

Haber verme hakkı basın özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Nitekim Anayasanın 26/2 maddesi de “Devlet, basın, yayın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır” demekle kişilerin haber alma ve haber verme hürriyetlerini korumuştur. Haber verme hakkı kullanılırken kişilerin birtakım bilgileri (görüntü, ses vb.) kamuoyuna sunulacağından, habere konu olanların kişilerin haklarına ilişkin değerlerinin ihlal edilmesi olasılığı mevcuttur. Bundan ötürü, haber verme hakkını kullananların fiilleri kamu yararı gibi bir hukuka uygunluk sebebine dayandırılmaz ise haksız fiillere ilişkin sorumluluklarının gündeme geleceği muhakkaktır. Ancak haber verme hakkının bir hukuka uygunluk sebebi olarak kullanılması pek tabii sınırsız bir nitelik taşımaz.

Medya aracılığıyla yapılan kişilik hakkı ihlallerinde en sık rastlanılan durumlardan biri yargının kesinleşmiş bir kararı söz konusu olmadan kişinin suçlu ilan edilmesidir. Bu durum, -gereklere şartları barındırıyorsa- yukarıda ele aldığımız şeref ve haysiyetinin ihlali anlamına gelmektedir. Zira böyle bir durumda kişinin toplum içindeki saygınlığına açık bir saldırı söz konusudur.

Yargılama sürecinde, ceza kesinleşinceye kadar suçsuzluk esastır. ‘Masumiyet karinesi’ denilen bu kural genel bir hukuk kuralıdır. Mahkemeler dışında hangi kurum olursa olsun bir başka kurum tarafından insanların suçlu gibi yansıtılması da ‘masumiyet karinesi’ ilkesine aykırıdır. Medya organlarının, adli haberleri veriş şekilleri bazı durumlarda masumiyet karinesine aykırılık teşkil edebilmektedir. ‘Adil yargılama’ yükümlülüğü, yargılamanın basın yargılamasına dönüşmesine engel olmak durumundadır. Aksi takdirde yargısız infaz yapılarak, suç şüphesi altında bulunan kişiler suçlu olarak nitelendirilmektedirler.¹⁹ Medyanın kamuoyunu ilgilendiren olay ve davalara ilgi göstermesi işin doğasında mündemiçtir. Ancak olaylar ve yargıya intikal etmiş davaların medyada verilmiş biçimleri noktasında objektiflik kriterine uygun davranılmalıdır. Bu durumda kişilik hakkı üstün nitelikteki kamusal yararın önüne geçmiş olmaktadır. Özellikle sansasyonel haberler vermek adına, medyada yargı süresince konuyla il-

¹⁹ http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/03_03_2010_medya_raporu.pdf. (erişim tarihi 06.12.2014)

gili yayınlar yapılarak kişilerin şeref ve haysiyetleri zedelenebilmekte, özel hayatlarına haksız müdahaleler söz konusu olabilmektedir. Böyle durumlarda ise hukuka uygunluk sebebinden bahsetmek söz konusu olamayacaktır.

Habere konu olan kişinin toplum içindeki statüsü de haber verme hakkının üstün değer olarak kişilik hakkı ihlallerinde hukuka uygunluk sebebi²⁰ olması ile yakından ilişkilidir. Buradan hareketle kişileri statülerine göre, anonim kişiler ve kamuya mal olmuş kişiler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Kamuya mal olmuş kişiler, içinde buldukları statü ve konum gereği kamuoyunun dikkatini çeken kişilerdir. Bu bağlamda söz konusu kişiler statü ve konumları gereği daha şiddetli eleştirilere karşı açık ve hoşgörülü olmalıdırlar. Ancak bu kişilerin konu edildiği haberlerin, hukuka uygun kabul edilebilmesi için söz konusu haberlerin anılan kişilerin görev alanlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi olması gerektiği de gözden kaçırılmamalıdır.

Bunların yanı sıra yayımlanan haberlerin gerçeğe uygun olması, haber niteliği taşıması, haberin veriliş ve sunuş şekli gibi birçok etken yine medya ve kişilik hakları bağlamında önem taşıyan ve tartışılması gereken konuların başında gelmektedir. Ancak yukarıda belirtilen konuların hiçbiri basın özgürlüğünün kısıtlanması ya da işlevsiz hale gelmesi sonucunu doğurabilecek işlem ve eylemlerin gerekçesi olmamalıdır. Netice itibarıyla her iki özgürlüğün de diğer hak ve özgürlüklerde olduğu gibi korunmaya ve geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

D. Kişilik Hakları İhlallerinde Hukuki Korunma Yolları

Basın hürriyeti de, bu hürriyetin özü olan ifade hürriyeti de KKTC Anayasası'nda düzenlenmiştir. Ancak aynı şekilde kişisel haklar da Anayasa'da yer almakla beraber ifade hürriyetinin ve basın özgürlüğünün sınırlarından biri olarak düzenlenmişlerdir. Medya yoluyla kişilik haklarının ihlal edilmesi durumunda bundan korunmanın yolları gerek özel hukuk, gerekse de kamu hukuku bağlamında belli oranlarda düzenlenmiştir. Kişilik haklarının ihlali neticesinde, söz konusu ihlalin sonlandırılması ya da ihlalden ötürü uğranılan zararın

²⁰ Medya yoluyla kişilik hakları ihlallerinde hukuka uygunluk sebepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kılıçoğlu, s. 169-300; Ayan, s. 84 - 95.

tazmini için yargı yoluna başvurma sayısı KKTC genelinde oldukça düşüktür²¹. Bu bakımdan, mahkeme kararları söz konusu hakkın korunması ve gelişimi bakımından yeteri kadar yol gösterici olmaktan uzaktır. Biz de yeri geldiğinde az sayıda olan mahkeme kararlarına olumlu ve olumsuz yönler bakımından değinmeye çalışacağız.

1. Özel Hukuk

Haksız Fiiller Yasası'nın 17 ile 25. maddeleri arasında, medya kuruluşlarınınca yapılan yayınlar ile kişilik haklarına bir saldırının gerçekleşmesi, şeref ve haysiyet yaralayıcı yayınlar yapılması hâlinde, olayın mağduru olan kişilere maddi ve/veya manevi tazminat davası açabilme hakkı tanınmıştır. Bunun yanı sıra, kişilere Mahkemeler Yasası'nın 41. maddesinden hareketle söz konusu yayınların durdurulmasını mahkemeden talep etme hakkı da tanınmıştır.

Ancak burada üzerinde durulması gereken konu, bazı mahkeme kararlarında, dava konusu edilen olayın yalnızca doğruluğunun araştırılması ve olayın doğru olmasının yayını yapanın haklılığı açısından yeterli sayılabilmektedir. Bu yaklaşım özellikle özel hayatın gizliliğinin ihlali açısından sıkıntı yaratabilmektedir. Yapılan yayının, yargı tarafından yalnızca yayının konusu olan olayın gerçekliği üzerinden değerlendirilmesi, her geçen gün daha çok kişinin özel hayatının ihlaline açılan tehlikeli bir kapıdır. Bu yaklaşımdan hareket edildiğinde, birçok durumda normun koruduğu menfaatin göz ardı edilmesi ve normun koruma amacından sapılma ihtimali söz konusu olmaktadır.²²

KKTC medyası açısından en çok karşılaşılan sorunlardan biri, yukarıda "Kişilik Hakları Bakımından Etkileri" başlığında ele aldığımız masumiyet karinesinin ihlal edilmesi suretiyle yargılama sürecinde kişinin şeref ve haysiyetinin zarar görmesidir. Bu durumun birçok örneğine özellikle yazılı basında rastlamak mümkündür. Ceza muhakemesi sürecinde zanlıların açık isim, soy isim ve kelepçeli fotoğrafla-

²¹ Kişilik haklarının ihlalden ötürü açılan dava sayısı sadece 1 (bir) dir. Zem ve kadıhten dolayı açılan dava sayısı 2 (iki), müfsit gaye ile yayından ötürü açılan dava sayısı ise 8 (sekiz) dir. Bkz., <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararara3.aspx> (erişim tarihi 15.10.2014).

²² Söz konusu tartışmaların yapıldığı mahkeme kararı için bkz., D. 3/2012, Yargıtay/Hukuk 138/2011.

rıyla manşetten dev puntolarla suçlu ilan edilmesi söz konusu şeref ve haysiyetine doğrudan bir saldırıdır.²³

Bunun yanında, -tahminimizce “kamuya mal olmuş şahıs” veya “ünlü” kavramları bakımından nicel bir eksiklik söz konusu olduğu için- devlet kanalları ve özel kanallarda yapılan magazin yayınlarında “sıradan insanlar”ın yaşamı önemli bir yer işgal etmektedir. Kişiler, günlük yaşamlarındaki eğlence anlayışları çerçevesinde magazin yayınlarının içinde bazen resimleriyle, bazen hem isimleriyle hem de resimleriyle yer almaktadır.²⁴ Çoğunlukla kişilerin farkında olmadan ya da rızaları hilafına karşılaştıkları bu durum da özel hayatın ihlali çerçevesinde değerlendirilmez.

Yukarıdaki iki durum ve medyadaki benzeri yayınlar, özellikle Kıbrıs gibi küçük bir coğrafyada yaşayan ve birbirlerini çok daha yakından tanıyan insanların kişilik haklarını çok daha kırılgan hâle getirmektedir. Özellikle bu tarz haberlerin sunulduğu tarzında kullanılan araçlar ve üslup ise bu kırılganlığı arttırmaktadır.

2. Kamu Hukuku

a. Fasıll 154 Ceza Yasası

Ceza Yasası'nda da²⁵ yine müfsit gaye içeren yayınlarla, zemmedici yayınların cezaları düzenlenmiş, bunun yanı sıra hangi durumlarda radyo, televizyon ve gazete yayınlarının bu suçları oluşturmayacağı belirtilmiştir (md.47). Burada şu hususu da belirtmekte fayda vardır ki, ceza hukuku ile özel hukukun işlevleri farklı olduğu için, cezai yaptırımların devreye girmesi olayın mağdurunun özel hukukun kişiliği koruyan hükümlerine başvurmasını tabii ki engellememektedir. Çünkü kişilik hakkına yönelik saldırılarda cezai kovuşturmanın başlaması ancak saldırının durdurulmasını sağlar; fakat bu saldırı neticesinde meydana gelen zararın tazmini imkânını vermez. Bu imkânlar özel hukuk aracılığıyla sağlanmaktadır.²⁶

²³ <http://www.gundemkibris.com/tecavuzcu-uevey-babaya-1-gun-tutukluluk-83071h.htm> (erişim tarihi: 02.12.2014); <http://www.kibrishaber.com/haber-detay/94-tl-sirkat-etti-gozaltina-alindi-10763/> (erişim tarihi: 02.12.2014).

²⁴ <http://haber.kibris.com/deniz-sezonu-resmen-acildi-2012-06-03.html> (erişim tarihi: 02.12.2014); <http://haber.kibris.com/escapede-yaz-partisi-boyle-olur-2013-05-31.html> (erişim tarihi: 02.12.2014).

²⁵ Yasa metni için bkz., <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroks.aspx>. (erişim tarihi 02.12.2014)

²⁶ Jale G. Akipek ve Turgut Akıntürk, Türk Medeni Hukuku, Beta Yayını, İstanbul,

Ceza Yasası'ndaki düzenleme yerinde olmakla beraber, yasanın çok eski tarihli olmasından ötürü dilinin günümüze uyarlanması yönünde de kanun koyucunun değişiklik yapmasının anlaşılabilirlik ve uygulama açısından yerinden olacağı kanaatini taşımaktayız.

b. Kişisel Verilerin Korunması Yasası

89/2007 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Yasası da²⁷ kişisel veri olarak kabul edileceği belirtilen verilerin yasadaki düzenlemelere aykırı bir biçimde açıklanması, nakledilmesi, kullanılmasını suç olarak kabul etmiş, 15 bin Türk lirası para ve 5 yıla kadar da hapis cezası öngörmüştür. Bu düzenleme, bilhassa günümüzde özel hayat kavramının önemli bir bölümünü oluşturan kişisel verilerin korunması ve bu korumanın ihlal edildiği durumlarda da yaptırımların yer alması bakımından önem taşımaktadır.

c. Özel Hayatın ve Hayatın Gizli Alanlarının Korunması Yasası

Anayasa'nın 19'uncu maddesinin (1)'inci fıkrasına göre, "özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz".²⁸ Yine Anayasa'nın 21'inci maddesinin (2)'nci fıkrasına göre, "Haberleşmenin gizliliği esastır. Yasanın gösterdiği durumlarda, mahkeme veya yargıç tarafından yasaya uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz". Görüldüğü üzere her iki maddede de hakkın istisnasının ne olduğu düzenlenmiştir. Bu iki hakka dokunulabilmesinin istisnası, her şeyden önce bir adli kovuşturmanın başlatılmış ve buna ek olarak bir yargıç veya mahkeme kararı alınmış olmasıdır. Bu iki insan hakkı da, her şeyden önce bireyin haklarını devlete karşı koruma amaçlıdır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 4.12.2003 tarihli "Case of M.C. v. Bulgaria" kararının 150'nci paragrafında söylendiği gibi,²⁹ bu haklar devlete yalnızca onları ihlal etmeme gibi negatif bir yü-

2007, s.353.

²⁷ Yasa metni için bkz., <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroks.aspx>. (erişim tarihi 02.12.2014)

²⁸ Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

²⁹ http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521#%22item_id%22:%22001-61521%22 (erişim tarihi: 22.10.2014). Ayrıntılı bilgi için bkz., Gülay Arslan Öncü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, Beta, İstanbul, 2011, s.172-174.

kümlülük değil, aynı zamanda onları başka özel kişilere karşı koruma gibi pozitif bir yükümlülük de getirmektedir.³⁰ Yani Mahkeme'ye göre Devlet, kişilerin özel hayatlarını ve haberleşmelerinin gizliliğini başka kişilere karşı korumakla da yükümlüdür. İşte söz konusu yasa ile özel hayatın gizliliğini ihlal yerinde bir düzenleme ile suç olarak tayin edilmiş, ayrıca haberleşmenin içeriğinin basın yoluyla ya da sosyal medya aracılığıyla işlenmiş olması da ağırlaştırıcı unsur olarak yasada yer almıştır.

Ayrıca yine bu yasa ile görüntü ve ses kaydı alınması ve bunların basın ya da sosyal medya aracılığıyla yayılması da suç olarak öngörülmüştür. Ancak burada, hiçbir şekilde ses ve görüntü kaydının alınıp alınamayacağı sorusu akıllara gelmektedir. Kamuoyunun gündemini çok meşgul eden, moda bir tabirle kamuya mal olmuş kişilerin kamuya açık alandaki görüntüsü acaba bu kapsam içerisinde sayılacak mıdır? Özel hayatın gizliliği açısından sıradan yurttaşlarla siyasi veya kamusal figürler arasında bir ayırım yapılması gerektiği çok açıktır ve bu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da açıkça ifade edilmiştir.³¹ Sıradan yurttaşların özel hayat alanı siyasi veya kamusal figürlerinkinden çok daha geniştir. Bu durum mahkeme kararları çerçevesinde şekillenmesi gereken önemli konulardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yasa'da koruma altına alınan ikinci temel hak, "haberleşmenin gizliliği"dir. Burada korunan, kişilerin birbirleriyle yaptıkları telefon görüşmeleri, mektuplaşmaları, e-postaları ve benzerleridir. Anayasa'ya göre, bir kişinin örneğin telefonlarının dinlenilmesi, yalnız ve ancak mahkeme veya yargıç kararıyla mümkündür. Mahkeme veya yargıç kararı olmaksızın yapılan her dinleme hukuka aykırıdır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yukarıda anılan 2003 tarihli "M.C. v. Bulgaria" kararında belirttiği gibi, devletin bunları önleme gibi bir pozitif yükümlülüğü vardır. Bu çerçevede söz konusu yasa yine kişisel verilerin rıza dışı kaydedilmesini ve bunların yayımlanmasını da yasaklamaktadır.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Sultan Uzeltürk, 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Beta, İstanbul, Mayıs 2004, s. 160-165.

³¹ Von Hannover v. Germany" kararının 110'uncu paragrafında, bkz. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029#{%22itemid%22:\[%22001-109029%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029#{%22itemid%22:[%22001-109029%22]}) (erişim tarihi; 22.10.2014).

d. Cevap ve Düzeltme Hakkı

Cevap ve düzeltme hakkı, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla, ilgili kişi ve kuruluşların aynı araçlardan yararlanarak düşüncelerini açıklama, kendilerini savunma, yanlış beyanları düzeltme imkânı tanıyan bir haktır.

Basın Yasası'nın 24. maddesi de cevap hakkına yer vermeyip düzeltme hakkını düzenlemiştir. Buna göre, ilgili kişinin düzeltme yazısını gönderdikten sonra yayın kuruluşu bunu en geç ikinci baskıda yayımlamak zorundadır. Aksi bir tutumda bulunanların para ve/veya hapis cezası ile cezalandırılacakları hükme bağlanmıştır.

Görsel ve işitsel iletişim alanını düzenleyen Kamu ve Özel Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Yasası'nın 35. maddesi de, bu alanda yapılan yayınlardan ötürü cevap ve düzeltme hakkını tanımıştır.

Cevap ve düzeltme hakkı, medya yoluyla gerçekleştirilen özel hayat ihlallerine karşı başvurulabilecek belki de en etkili yoldur.³² Çünkü, cevap ve düzeltme kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayın yapılması halinde başvuru ve oldukça süratli işleyen bir yoldur.³³ Gerçekleştirilen ihlallere karşı yukarıdaki yasalar çerçevesinde bir cevap hakkına yer verilmemiş olması günümüz demokrasilerinde kabul edilebilecek bir tutum değildir. Ele aldığımız yasalar aracılığıyla, böyle bir tutum yüzünden medyaya hukuki yaptırımlar uygulanabileceği gibi medya etiği bakımından da bu tarz tutumların kınanması önem arz etmektedir.

e. Medya Etik Kurulu

Bir ülkenin medyasının denetimi formal yollardan sağlanabileceği gibi informal yollardan da sağlanabilmektedir. Medya açısından formal denetim, esas itibarıyla yargısal denetimi ifade etmektedir. Nasıl ki idarenin her türlü eylem ve işlemi yargısal denetime açıksa, benzer

³² Feyyaz Gölcüklü, *Haberleşme Hukuku, Basın-Radyo-TV*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 132; İbrahim Kaplan, "Kişilik Haklarının Kitle Haberleşme Araçları (Basın, Radyo ve Televizyon) Karşısında Korunması", *Adalet Dergisi*, 1979, s. 224.

³³ Ahmet Çiftçi, "Yazılı Basında Cevap ve Düzeltme Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1992, C. XLII, s. 49.

şekilde iletişim araçlarının da yargısal denetime tabi olması doğaldır.³⁴ Buraya kadar ele aldığımız hususlar da denetimin bu yönünü yansıtmaktadır. Ancak medya formal yollar dışında, informal yollarla da denetlenebilmektedir. Bu tarz yollarda ise medya hem kendisi tarafından hem de halk tarafından denetlenmektedir. Bu denetim türünü sosyal sorumluluk kuramınının³⁵ yansıması olarak görmek mümkündür.³⁶ İnfomal denetimin birçok ülkede görülen en iyi iki örneği ise medya (basın) konseyleri ve ombudsmandır.

KKTC'de de tamamen gönüllülük esası üzerinden akademisyenler ve basın örgütlerinin temsilcileri tarafından 1 Nisan 2013 tarihinde kurulan Medya Etik Kurulu, 13 Haziran 2013 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirip yukarıda ele aldığımız informal denetimi sağlamak adına çalışmalarına başlamıştır.³⁷

Birçok sivil toplum kuruluşu ve basın yayın organının rızası ve imzaladıkları Medya Etik Kurulu Deklarasyonu ile hayata geçen Medya Etik Kurulu bu alanda önemli bir eksikliği kapatmıştır. Zaten bu ve benzeri kuruluşların devlet yapısından bağımsız bir şekilde kurulmaları basın özgürlüğü açısından son derece önemlidir. Ancak burada önemli olan bir başka nokta basın yayın kuruluşlarının da söz konusu Kurul'un almış olduğu kararlara itibar etmeleri ve bu sayede Kurul'un motivasyonuna katkıda bulunmalarıdır. Bu tarz yapıların etkili ve işler kullanılmalarının gerek yazının konusunu oluşturan kişilik haklarının korunması bağlamında, gerekse de diğer hak ve özgürlükler bağlamında olumlu katkısının olacağı muhakkaktır. Nitekim, Kurul'un vermiş olduğu kararlar bazı farklı seslere rağmen kamuoyunun ilgisini çekmiş ve birçok basın yayın kurumu söz konusu kararlar çerçevesinde haber ve yayınlarını gözden geçirme ihtiyacı hissetmişlerdir.³⁸

3. Pratik Bir Çözüm Önerisi Olarak Ortak Tazmin Fonu

Medyanın bireysel ihlallerine karşı yargısal düzlemde yukarıda ele aldığımız şekillerde korunan kişilik haklarının, korunması gere-

³⁴ Metin Işık, Kitle İletişim Sistemleri, Eğitim Kitabevi, Konya, 2011, s. 69.

³⁵ Özgürlükler ile sorumluluklar arasında bir denge kurulmasını amaçlayan kuram.

³⁶ Işık, s. 70.

³⁷ <http://medyaetikkurulu.org/wordpress/index.php/hakkimizda/tarihce-2/> (erişim tarihi: 22.10.2014).

³⁸ Medya Etik Kurulu'nun kararları için bkz. <http://medyaetikkurulu.org/wordpress/index.php/kararlar/> (erişim tarihi: 19.10.2014).

ken diğer bir boyutu daha göz önünde bulundurulmalıdır. Kişilik hakları bir kere ihlâl edildiğinde onun tam anlamıyla telafisi her zaman için mümkün olamamaktadır. Üstelik, gereken önleyici yöntemlerin devreye sokulmaması durumunda da bu ihlâller devam edebilmekte ve bir bireyin dahi kişilik hakkının ihlâl edilmesi tüm iletişim süreçlerinin zarar görmesine yol açabilmektedir. Bu zararların toplamının ise -medyaya azalan güvenle birlikte- uzun vadede toplumsal yapıda derin yaralar açma ihtimali her zaman için yüksektir. Dolayısıyla makalemizin bütünü göz önünde bulundurulduğunda, bireysel olarak korunan ve tazmin edilen kişilik hakları ihlâlleri yanında bu toplumsal etkinin de tazmin edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Bu konuya ilişkin önereceğimiz pratik bir yolun manevi tazminattaki caydırıcılık unsurunu ikiye katlaması dolayısıyla ayrıca etkili olacağını düşünmekteyiz. Bu yolu, çevre hukukuna hâkim olan “kirleten öder ilkesi”nden çıkarmak mümkündür. Çevreyi koruma amacıyla söz konusu ilkenin daha işler biçimde hayata geçirilmesi için birçok ülkede “ortak tazmin fonu” adı verilen fonlar oluşturulmuştur. Bunun örneklerini İsveç, Norveç, Fransa, Hollanda, Almanya gibi ülkelerde görmek mümkündür. Bu fonların kaynağını ise özellikle çevreyi kirleten kuruluşlar oluşturmakta ve çevreyi kirletenden alınan bu paralar daha sonra yine çevrenin restore edilmesine harcanmak suretiyle oldukça işlevsel bir sonuca ulaşılmaktadır.³⁹ Bu örneğin bir benzerini ise kişilik hakkı ihlâllerine karşı oluşturmak oldukça mantıklı görünmektedir. Her ne kadar çevre hukuku örneğindeki fonun daha çok kuruluşlardan alınan katkı payları şeklindeki biçimine rastlansa da, yine de bu koruma yolunu kendi alanımıza uyarlamak mümkündür.

Bu korumanın sağlanması için, medya aracılığıyla kişilik hakkını ihlâl edenden alınacak olan belli bir miktar paranın bir ortak tazmin fonuna aktarılması ve daha sonra bu fonun medya yoluyla kişilik hakkı ihlâllerini engelleyici yöntemlerde kullanılması imkânı doğacaktır. Özellikle bu fonların medyada etik ilkeleri hayata geçirecek projelerde kullanılması iyi bir başlangıç olacaktır. Kişilik hakkı ihlâl edilenlerin maddi ve manevi zararlarının tam anlamıyla tazmin edilemediği durumlarda, bu fonlar aracılığıyla zararların karşılanmasını sağlamak ise bu örneği belki de bir adım daha ileriye götürmemizi sağlayacaktır.

³⁹ Nükhet Turgut, Çevre Hukuku, Ankara 1998, Savaş Yayınevi, s. 221-224.

Özellikle, kişilik hakkını ihlal eden taraftan alınacak olan tazminatın herhangi bir sebeple sınırlı kaldığı durumlarda bu fonu devreye sokmak mümkün olacaktır. Kişinin şeref ve haysiyetine medya aracılığıyla verilen zararların da tam olarak ortadan kaldırılmasını sağlamak için; bu fonlarla oluşturulacak araçlar sayesinde kamuoyuna ulaşma, yapılan ihlaller konusunda kamuoyunu bilgilendirme ve bilinçlendirme imkânı doğacaktır.

Sonuç

Konumuz açısından önemli olan medya alanında ve özellikle görsel ve işitsel iletişim alanında, demokratik esaslar uyarınca çok sesliliğin var olabilmesini sağlamaktır. Bunun hayata geçmesinin yolu, kanun koyucunun, görsel ve işitsel iletişim özgürlüğünün fiilen gerçekleşebilmesi için gerekli hukuksal tedbirleri almasından geçmektedir. Bu da yalnızca kamu otoritelerinin görsel ve işitsel iletişim özgürlüğüne müdahalelerinin önlenmesi ile olmaz. Görsel ve işitsel iletişim kuruluşlarının kamu otoritelerinin dışındaki güç odaklarına karşı da korunması gerçek bir görsel ve işitsel iletişim özgürlüğü açısından gereklidir. Aksi takdirde halkın haber, düşünce ve bilgileri istediği kaynaklardan öğrenebilme özgürlüğü kısıtlanmış olacaktır.

Sosyal devlet anlayışına göre, günümüzde devletin görsel ve işitsel iletişim özgürlüğü alanındaki görevi sadece izin vermekle sınırlı kalmamalı, devlet alana daha aktif bir biçimde müdahale etmelidir.⁴⁰ Böylece, bir negatif statü hakkı olmaktan çıkan görsel ve işitsel iletişim özgürlüğünde, hem ifade edenin, hem de o ifadenin yöneldiği adresin, kişinin/kişilerin devletten bir şey bekleme hakları doğmaktadır. Bu, sosyal devlet ilkesi gereğince, iletişimin bir kamu hizmeti olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çoğulculuk, demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biridir. Çoğulcu demokrasilerde, sosyal ve ekonomik düzeyi eşit olmayan gruplar seslerini duyurabilme imkânını yakalarlar. Bu anlamda katılımcı demokrasinin temel unsurlarından olan çoğulculuk, -gerektiğinde pozitif ayrımcılık gibi enstrümanların da devreye sokula-

⁴⁰ Söz konusu müdahale özgürlüğün lehine onun gelişmesini ve güçlenmesini sağlayan türden olmalıdır aksi takdirde sansür ya da benzeri müdahaleler kastedilmemekte ve beklenmemektedir.

rak- mevcut bulunan iletişim kanalları arasında da izleyicinin yaygın dağılımından dolayı, bu alanda da göz önünde bulundurulması gereken ilkelerin başında gelmektedir.

Burada başka bir önemli konu da devletin, iletişim alanındaki tekel veya oligopolü önlemeye çalışırken aldığı tedbirler neticesinde tamamen kendine bağımlı bir medya yaratmaktan olabildiğince kaçınmasının gerekliliğidir. Aksi takdirde birkaç büyük sermaye grubu tarafından oligopol haline getirilen medyaya karşı yapılan eleştirilerin çok daha fazlası devlete yöneltilecektir. Günümüzde iletişim özgürlüğünden geri adım atmak kolay olmayıp, demokratik hukuk devleti anlayışının normal seyrinde bu özgürlüğün sınırlandırılmasından değil ancak genişletilebilmesinden bahsetmek mümkün gibi gözükse de, hak ve özgürlüklerin kanunları yapma gücünü elinde bulunduranların inisiyatifinde olduğu da unutulmamalıdır. Bu bakımdan devlet, özel sektörde olmayan bir güce sahiptir. Devlet sahip olduğu bu gücü, gerek yayıncı gerekse de bireyler açısından iletişim özgürlüğü lehine kullanmak zorundadır. Netice itibarıyla devlet, dış çoğulculuğun sağlanabilmesi amacıyla gerekli düzenlemeleri ve denetlemeleri (regülasyon) yapmakla mükelleftir.

Son olarak toparlamak ve bir tespitle bitirmek gerekirse, gerek görsel ve işitsel iletişim özgürlüğünün, gerekse de bu bağlamda ifade özgürlüğünün sağlanabilmesi için tüm dünyada devletlere her zamankinden daha büyük görevler düşmektedir. Neoliberalizm ve birey ilişkisinin geldiği son nokta ve medyanın toplumları maniple edebilme amacıyla da kullanılabilir bir güç olması, sermayenin, iletişim araçlarına sahip olma iştahını her geçen gün arttırmakta, görsel ve işitsel iletişim özgürlüğü ne yazık ki tekel ile oligopolün kısıkcı arasında sıkışmaktadır. Tekel ve oligopol genel itibarıyla çoğulculuğa karşı galip gelmiş durumdadır ve şu anda da bunun sancıları fazlasıyla yaşanmaktadır.

Tüm bu bahsettiğimiz noktalar, bizi tek bir noktada birleştirmektedir. O da kişilik haklarına verdiğimiz anlama ve değere paralel olarak, var olan koruma yollarının da daha işlevsel hâle geleceğidir. Bunların yanında, kişiliği koruyan yeni yolların geliştirilmesi ise hukuksal korunmayı daha da anlamlı kılacaktır. Bireyi, neoliberal akıl etkisindeki medyaya karşı koruyan ortak paydalarda buluşmanın yolu özellikle

kişilik haklarını oluşturan değerler üzerinde sürekli kafa yormaktan geçmektedir. “Unutulmasın ki tarih boyunca ve günümüzde, kimlerin kişiliğinin kimlere karşı, hangi uğurda ve hangi biçimde korunduğu sorunsalı üzerinde düşünmeyen hukukçunun gelecek kuşaklar önündeki sorumluluğu ağır olacaktır.”⁴¹

Kaynakça

- Akipek Jale G. - Akıntürk Turgut, Türk Medeni Hukuku, Beta, İstanbul, 2007.
- Ayan Nurşen, Radyo ve Televizyon Yayınlarıyla Yapılan Saldırıları Karşısında Kişilik Hakkının Korunması, Mimoza Yayınları, Konya, 2006.
- Cohen Jean L., “Demokrasi, Farklılık ve Özel Yaşam Hakkı”, Demokrasi ve Farklılık, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, der. Seyla Benhabib, çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, 1999.
- Coper Jonathan, “Özel ve Ailevi Yaşama Saygı”, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İdari Yargı, Türkiye Barolar Birliği Sempozyum, Yayın no:97, Ankara, 2003.
- Çiftçi Ahmet, “Yazılı Basında Cevap ve Düzeltme Hakkı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1992, C. XLII.
- Dönmezer Sulhi, “Yine Basın Özgürlüğü Üstüne”, *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı*, Yıl:2, S.11, 1996.
- Eriş Metin, “Kitle İletişim Araçlarının Artan Gücü”, *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı*, Yıl:2, S.11, 1996.
- Göksel Ahmet B., “Kitle İletişim Araçlarının Olumlu ve Olumsuz Etkiler”, *Düşünceler*, Yıl 7, İzmir, Şubat 1999.
- Gölcüklü Feyyaz, Haberleşme Hukuku, Basın-Radyo-TV, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- Günay Erhan, Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Basında Sorumluluk, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Güngör Nazife, “Türk Basınında Tekelleşme ve Oligopolleşme”, İletişim Fakülteleri 5. Dekanlar Toplantısında Görüşülmek Üzere Hazırlanan Rapor, Ankara, 2000.
- Hatemi Hüseyin - Oğuztürk Burcu Kalkan, Kişiler Hukuku, Vedat Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 13-17.
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku – Başlangıç ve Şahsın Hukuku, C. I, 3. bs., İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, İstanbul, 1948.
- Işık Metin, Kitle İletişim Sistemleri, Eğitim Kitabevi, Konya, 2011.
- İçel Kayıhan, Kitle Haberleşme Hukuku, Beta, İstanbul, 2012.
- İlal Ersan, İletişim, Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum, Der Yayınları, İstanbul, 2007, s.47.

⁴¹ Serozan, s. 112’den naklen.

- İlkiz Fikret/Günaydın Barış, "Kişilik hakları-Medya Etik ve Yargı Kararları", <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/hakemli%20yazilar%20pdf/01Fikret%20%C4%B0LK%C4%B0Z%20ve%20Bar%C4%B1s%20G%C3%9CNAYDIN.pdf>, (erişim tarihi, 05.12.2014).
- Kaplan İbrahim, "Kişilik Haklarının Kitle Haberleşme Araçları (Basın, Radyo ve Televizyon) Karşısında Korunması", *Adalet Dergisi*, 1979.
- Kejanlıoğlu Beybin, Adaklı Gülseren ve Çelenk Sevilay, "Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol", Medya Politikaları, İmge Kitabevi, Der: D. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı, Ankara, 2001.
- Kılıçoğlu Ahmet, Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarından Hukuksal Sorumluluk, 4. bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.
- Küçükgüngör Erkan, "Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşamın Medya Araçlarıyla İhlali Halinde Hükmedilen Manevi Tazminat Miktarlarının Değerlendirilmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 55, 1998/2.
- Öktem Niyazi, "İletişim Özgürlüğü", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, C.XI, S.7, 1992-1993.
- Öncü Gülay Arslan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, Beta, İstanbul, 2011.
- Öngören Gürsel, Televizyon ve Radyoda Kişilik Haklarına Saldırlara Karşı Hukuki Başvuru Yolları, İstanbul, 1996.
- Özdeş Orhan, "Tabii Hukuk Açısından Kişinin Özel Hayatının Gizliliği", *Danıştay Dergisi*, C. IV, S. 14-15, 1974.
- Özek Çetin, "Basında Tekelleşme", Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, Alfa Yayınları, Der. Çetin Özek, İstanbul, 1999.
- Özel Sibel, Uluslararası Alanda Medya ve İnternette Kişilik Haklarının Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Serozan Rona, "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler", *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1977, Yıl: 11, S. 14.
- Şahin Haluk, Oskay Ünsal ve Alemdar Korkmaz, "İletişim Teorileri, Teorisyenleri: Onlar İletmişlerdi", El, Dil, Göz, Kulak: İletişim İşim, YKY Yayınlar, İstanbul, 1994.
- Tekir Sabri, "Düşünce Hürriyeti ve Medya Boyutu", *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı*, S.22, 1998.
- Topuz Hıfzı, "Global iletişim", İletişim Araştırmaları Derneği, Temmuz 98.
- Turgut Nükhet, Çevre Hukuku, Ankara 1998.
- Uzeltürk Sultan, 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı, Beta, İstanbul, Mayıs 2004.
- Yumlu Konca, "İletişim Alanındaki Teknolojik Gelişmeler, Demokratikleşme ve Tekelleşme", *Düşünceler*, Yıl 9, S.8, İzmir, Şubat 95.